

Други светски рат завршен је пре готово седам деценија, али оштро дипломатско сучељавање око резултата и последица тог рата још није. С времена на време, северну варнице, а ових дана води се и жестоки реторички двобој уз употребу израза који нису баш уобичајени у дипломатском речнику.

Реч је, наравно, о руско-јапанском спору око четири јужнокурилска острва која Москва сматра саставним делом Руске Федерације а Токио својом „северном територијом”. Спор има и одређену међународну димензију, па изазива пажњу (иако прикривену) званичника у више светских центара.

Због овог спора који тиња од завршетка рата, Москва и Токио до дана данашњег нису потписале мировни уговор. Токио одбија да то учини док се острва не врате под јурисдикцију Јапана. Москва то категорички одбија сматрајући четири јужнокурилска острва својом неутуђивом територијом. И тако, две велике земље, које иначе релативно успешно сарађују у разним областима, још се налазе у некој врсти „ратног стања” јер немају мировни уговор.

Због овог спора који тиња од завршетка рата, Москва и Токио до дана данашњег нису потписале мировни уговор. Токио одбија да то учини док се острва не врате под јурисдикцију Јапана. Москва то категорички одбија сматрајући четири јужнокурилска острва својом неутуђивом територијом.

Ситуација се посебно заоштрила када је руски председник Дмитриј Медведев почетком новембра прошле године посетио највеће од четири јужнокурилска острва Кунашир. Била је то прва посета једног руског председника острвима, што је изазвало гнев у Токију. Тамо је то протумачено као провокација јер је, наводно, руски председник „неовлашћено боравио на делу јапанске територије”. Москва је реаговала на тај начин што је званично саопштила да руски председник има право да посети било који део

територије Руске Федерације, укључујући и јужнокурилска острва, и да ће то чинити и убудуће.

Курили представљају читав један ланац вулканских острва између Камчатке и јапанског острва Хокаидо, раздвајајући Охотско море од Тихог океана. Прве податке о њима записао је руски путописац и истраживач Владимир Атласов.

Године 1745. већина Курилских острва била је унета у „Генералну мапу Руске империје” Академског атласа.

Седамдесетих година 18. века на Курилима је постојало стално руско насеље чији су се житељи покоравали иркутском „богатиру” Василију Звездочотову. На мапи од 1809. године Курули и Камчатка били су уцртани као саставни део Иркутске губерније. Мирна руска колонизација Сахалина, Курила и североистока великог острва Хокаидо (данас у саставу Јапана) углавном је била завршена крајем 18. века.

Упоредо са запоседањем Курила од стране Руса, одвијао се процес насељавања Јапанцима неких курилских острва. У жељи да ограничи јапански притисак на читавом подручју, Русија је 1795. изградила војно утврђење на острву Утуруп.

Године 1804. на Курилима се створило двовлашће: на северим острвима осећао се снажан утицај Русије а на јужним – Јапана. Формално, међутим, сва Курилска острва припадала су Русији.

Половином 19. века (1855) Русија и Јапан успоставили су дипломатске односе. Острва Итуруп, Кунашир, Шикотан и Хабомаи припала су Јапану, а остала Курилска острва Русији. Сахалин се налазио под заједничком управом.

Двадесет година касније, по петербуршком договору, Курилска острва у целини су припојена Јапану а за узврат Токио је признао Русији суверенитет над Сахалином.

Године 1905 после пораза у руско-јапанском рату, Русија је била принуђена да део Сахалина (јужно од 50 паралеле) уступи Јапану.

Током Другог светског рата Совјетски Савез заузео је јужни део Сахалина и сва Курилска острва, укључујући четири јужна. Указом Президијума Врховног совјета СССР-а, 2. фебруара 1946. године, острва Итуруп, Кунашир, Шикотан и Хабомаи била су укључена у састав Совјетског Савеза.

Године 1951. у Сан Франциску је потписан мировни споразум Јапана са савезницима (48 земаља антихитлеровске коалиције) којим се Јапан, као поражена страна у Другом светском рату, одрекао суверенитета над Курилским острвима. Совјетски Савез није потписао тај уговор, тумечећи га као сепаратни споразум влада САД и Јапана. Касније, јапанска влада је саопштила да острва Итуруп, Шикотан, Кунашир и Хабомаи представљају „исконску јапанску територију” и да се на њих не односи термин „Курилска острва” записан у тексту споразума из Сан Франциска.

Заједничка декларација Совјетског Савеза и Јапана од 1956 године званично је означила крај војним дејствима двеју држава и успостављени су дипломатски и конзуларни односи. Москва се сагласила да преда Јапану острва Шикотан и Хабомаи, али тек после закључења мировног уговора. Међутим, влада Јапана је условила потписивање тог уговора предајом сва четири острва, на шта Москва није пристала.

После јапанско-америчког уговора о безбедности, потписаног 1960. године, Совјетски Савез је анулирао обавезе преузете Декларацијом из 1956 године. Током „хладног рата” Москва није признавала постојање територијалног спора са Јапаном. О томе се поново проговорило у заједничкој руско-јапанској изјави више од три деценије касније – 1991. године. А још две године касније, председник Русије и премијер Јапана потписали су такозвану Токијску декларацију у којој је речено да две стране треба да што пре потпишу мировни уговор и реше територијални спор. Спровођење у живот једног дела те Декларације јасније се осетило тек 1999 када је договорено да се максимално олакша процедура посета Курилима Јапанаца- бивших житеља ових острва и чланова њихових породица. Договорена је сарадња у риболову на том подручју.

Москва заузима позицију да су Курилска острва ушла у састав Совјетског Савеза (чији је Русија данас наследник) као резултат Другог светског рата и њен суверенитет над њима, који има међународно-правну законску снагу, не подлеже сумњи.

То би, према руским изворима и тумачењима, била историја „курилског питања” која траје више од два века и до дана данашњег није завршена, са мало изгледа да то буде учињенио у догледније време.

Јапански извори и званичници другачије тумаче „курилско питање” а историјски развој и догађаје третирају на начин који би требало да покаже да су јужнокурилска острва „исконска јапанска територија”. Јужнокурилска острва су просто-напросто окупирана током Другог светског рата и оно што је оружјем отето мора да се врати – кажу у Токију.

Да се поново вратим на догађај који је подгрејао садашњу атмосферу у руско-јапанским односима и довео је готово до усијања; на посету Дмитрија Медведева јужнокурилским острвима, односно највећем од њих – острву Кунаширу. То је, уједно, најближе јужнокурилско острво великом јапанском острву Хокаиду. По лепом времену, са Кунашира се голим оком могу назрети обале великог јапанског острва Хокайда, а бољим двогледом, његова обала се види „као на длану”. Та близина територије на којој је боравио Медведев можда је додатно иритирала званичнике у Токију. Нешто касније јужнокурилска острва посетили су потпредседник руске владе Игор Шувалов, министар одбране Анатолиј Серђуков, његов заменик Дмитриј Булгаков и министар у федералној влади Виктор Басаргин.

Неколико дана уочи посете јапанског министра иностраних послова Сејџи Маехарија Москви (11. фебруара), дипломатски рат и узајамне оптужбе су нагло подгрејани. Како је у Москви пренето, јапански премијер Наото Кан назвао је посету Медведева Курилима

„недозвољеном грубошћу”. У Јапану је 7. фебруара обележен „Дан северних територија” током кога су неке политичке личности и чланови десничарских организација антируским иступањима грубо нарушавали правила понашања. У Москви је саопштено да је испред руске амбасаде у Токију спаљена руска застава а амбасадни је неко упутио пошиљку у којој је био пушчани метак. То је ваљда требало да буде некаква најава да ће се „територијални проблем” ако устреба, решавати и силом оружја. А министар иностраних послова Маехара изјавио је да четири јужнокурилска острва припадају Јапану и да ни путовања руских политичара на та острва ни нарастање руског војног присуства на њима неће изменити позицију Токија. Министар је истовремено истакао важност руско-јапанских односа и изразио спремност његове земље на сарадњу. „Било би добро решити територијални спор и потписати мировни уговор” – додао је Маехара.

Москва је на критике из Токија одговорила одлучно, али уз помирљив призив настојећи да не подгрејава већ усијану атмосферу и да колико-толико „спусти лопту”. Министар иностраних послова Сергеј Лавров рекао је да изјава јапанског премијера „није дипломатска и да одудара од тонова испољених током разговора Медведева и Кана на управо завршеном заседању азијско-тихоокеанског форума”. Она је такође у супротности са позитивним тоновима израженим током сусрета Медведева и Кана прошле јесени у Јокохами.

Руски министар је изјаву јапанског премијера повезао са одржавањем „Дана северних територија” који су организовале јапанске невладине институције. „Тужно је и жалосно што јапанска влада не само што финансира те организације него у последње време и повећава то финансирање”. Русија је спремна да настави са Јапаном разговоре о свим питањима укључујући и питање закључења мировног уговора на оним основама које је Медведев изложио јапанском премијеру приликом њиховог сусрета у Јокохами- изјавио је Лавров. Разуме се, такав разговор се може водити само на основу безусловног признавања резултата Другог светског рата – закључио је руски министар.

После јапанско-америчког уговора о безбедности, потписаног 1960. године, Совјетски

Савез је анулирао обавезе преузете Декларацијом из 1956 године. Током „хладног рата” Москва није признавала постојање територијалног спора са Јапаном.

Реаговао је и председник Дмитриј Медведев. Он је изјавио је да острва Курилског гребена представљају неотуђиви део Руске Федерације и њено стратешко подручје. „Ми желимо сарадњу са суседима, укључујући и на острвима, али она су део наше територије” – изјавио је Медведев.

Током разговора са министром одбране Анатолијем Серђуковим, Медведев је најавио јачање војног присуства на острвима. „Предузећемо мере за јачање стратешког присуства на Курилима и упутити тамо савремено наоружање да бисмо осигурали безбедност острва као неотуђивог дела територије Руске Федерације” – рекао је Медведев.

Заменик председника парламентарног комитета за одбрану Игор Баринов оценио је да размештај модерног наоружања на Курилима „треба да охлади вреле главе”.

На оригиналан начин реаговао је и стални представник Русије при НАТО пакту, Дмитриј Рогозин. Он је изјавио да ће метак, који је у коверти послат руској амбасди у Токију, бити прослеђен руском осамнаестом митраљеско-артиљеријском дивизиону на Јужним Курилима. „Још један метак у митраљеском шаржеру неће бити на одмет. Можда ће у неко време бити враћен „газди” – рекао је Рогозин.

Акценат у јачању војног присуства на Курилима ставиће се на допремање најновијих комплекса противавионске заштите, изградњу ваздухопловних база и мреже аеродрома као и попуне Тихоокеанске флоте бродовима и ракетним комплексима, изјавио је функционер министарства одбране Игор Коротченко. Додао је да ће, поред осталог, на Курилским острвима бити размештена два дивизиона С-400 „Тријумф”, затим „Панцир –Ц1, обалски ракетни комплекс „Бастион” с противбродским ракетама „Јахонт” и неколико савремених радара за комплетно „покривање” неба.

По речима Коротченка, на једном од Курилских острва биће изграђена авио-база са новим вишефункционалним ловцима „Су-35”. Поморске снаге имаће четири до шест ракетних катера типа „Молнија” и две-три корвете типа „Стерегушчиј”.

Постављање ових војних снага на Курилским острвима јасно ће показати да ће целовитост Русије бити осигурана – закључио је функционер министарства одбране. Ми нећемо ни са ким ратовати, али желимо да заштитимо нашу земљу и ојачамо њену безбедност – кажу у Москви. У Токију такође изјављују да се нико нормалан не спрема за рат, да Јапан ни не помишља да силом оружја „реши проблем Курила” и једино што захтева то је да се на миран начин и договорима реши тај проблем, односно да се јужнокурилска острва „врате матици земљи”.

Посета министра иностраних послова Јапана Сејџи Маехара Москви 11. фебруара и његови разговори са шефом руске дипломатије Сергејем Лавровим, нису донели ништа ново. Обе стране остале су на својим позицијама: Лавров да су јужнокурилска острва неприкосновени део Руске Федерације, а Маехара да је то „исконска јапанска територија” која треба да буде враћена матици земљи.

Лавров је предложио формирање заједничке комисије историчара која би размотрила проблем спорних територија. Ми смо спремни на миран договор без претходних услова и једностраних историјских закључака – рекао је Лавров. Решење треба тражити без журбе и искључиво на основу важећег међународног права. Такође је позвао стране инвеститоре да улажу у развој јужнокурилских острва обећавајући им олакшице. Јапански министар се није директно изјаснио о овим предлозима, али је изразио спремност на конструктиван дијалог са Москвом. Постоји разлика у нашим позицијама, констатовао је Маехара, називајући те позиције „паралелним” што значи да немају додирне тачке.

Занимљиво је да су поједини руски електронски медији, управо током посете јапанског министра Москви, објавили шта је бивши кинески лидер, Мао Це Тунг, мислио о курилском проблему. Он је, како је јављено, предлагао Јапану да „одузму” Куриле

Русији.

Априла 2009. године Кина је отворила досијеа са стенограмима иступања Мао Це Тунга који је 1965. године предложио Јапану да „поравна рачуне” са Совјетским Савезом и да врате Куриле под своју јурисдикцију.

У стенограму је забележено излагање Мао Це Тунга на састанку са једном јапанском делегацијом 10. јуна 1964. године. Он је тада Јапанцима рекао следеће: „Пре сто година од вас су већ узели Камчатку, Хабаровск и Владивосток. Тај проблем је остао отворен. Зато је за мене лично, ово питање је решено: Курили треба да вам се врате”.

Мао је наводно говорио о „опасности совјетске експанзије на северу и североистоку Кине”. Спољна Монголија већ се налази под контролом Совјетског Савеза. Говори се да од нас хоће још да узму Синџан (Ујгурску аутономну област) и Хејлунџан, на чијој је граници, на совјетској страни, стационирана велика војна јединица. Не треба од нас ништа отимати, ШСР и тако има сувише много земље.

Медији подсећају да је Мао Це Тунг ово говорио у време када је између Кине и Совјетског Савеза избио велики погранични спор. Како су тада запажали кинески посматрачи, Мао је желео да иде на ескалацију затегнутости око пограничног спора и да узме иницијативу у своје руке.

За Москву, проблем јужнокурилских острва има много шири значај од чисто формалне територијалне припадности. Као прво и основно, Кремљ не би смео дозволити да територија државе почне да се „круни” па макар то био по површини безначајни део.

Да подсетимо, совјетско-кинески погранични спор кулминирао је марта 1969. године када је у рејону речног пограничног острва Даманскиј дошло до серије оружаних сукоба. Спор је дефинитивно регулисан јула 2008. када је потписан протокол о разграничењу на источном делу руско- кинеске границе.

Руско- јапански спор око Курила је другачије природе и сигурно је да неће проузроковати оружани конфликт. Он, међутим, остаје отворен и после посете јапанског министра иностраних послова Москви.

У Токију се наговештавало да ће њихов министар у Москви покушати да „омекша” позицију Русије. Да ли је до тога дошло? У овом тренутку то се не може тврдити, посебно не на основу изјава званичника пре разговора. Поједини аналитичари су у изјави Лаврова ипак пронашли неко зрнце попуштања. Он је, наиме, предложио формирање мешовите комисије историчара која би се бавила овим проблемом. Шта то значи? Да ли такав предлог не противуречи изјавама да „припадност јужнокурилских острва Руској Федерацији не подлеже никаквој сумњи”? Ако ту нема никакве сумње, чему онда мешовита комисија историчара која би ваљда требало да презентира мишљење о статусу острва?

За Москву, проблем јужнокурилских острва има много шири значај од чисто формалне територијалне припадности. Као прво и основно, Кремљ не би смео дозволити да територија државе почне да се „круни” па макар то био по површини безначајни део. То би могло да представља сигнал и за друге много значајније и крупније територије. Данас Курили, сутра Калињинградска област (која је такође резултат и последица Другог светског рата), прекосутра можда Карелија, па северне кавкаске републике, па неке друге територије у којима се осећају сепаратистичке тенденције.

Друго, Курилска острва су стратегијски значајна јер су најистуренија према југоисточном региону Пацифика. Значајна су и економски, јер се налазе на мору богатом рибом.

И треће, Москва мора да рачуна на расположење јавног мњења у сопственој земљи које би препуштање острва Јапану могло да протумачи као капитулацију, знак слабости руководства и доживи то као повреду националног достојанства.

С друге стране, међутим, Москва мора да рачуна на сарадњу са Јапаном као светском економском велесилом и на ставове савезника Јапана који се отворено не мешају у спор али чије су симпатије свакако на страни Токија. То неће одлучујуће утицати даље понашање Москве, али она с тим свакако рачуна.

Поједини аналитичари у Москви оцењују да се мора водити рачуна и о малобројним житељима на овим острвима. Људи који тамо живе су прави хероји – сматра аналитичар Дмитриј Косирјев. Они су одсечени од осталог света. Ако до јапанског Хокайда има само који километар, или неколико десетина, до најближег руског копна има стотину, а до Москве – више хиљада километара. Они се осећају одбачени и заборављени. Све што до њих стигне мора се дотурити морем или ваздухом, а то није ни лако ни јефтино.

Посета министра Маехара Москви није, дакле, донела ништа ново, бар што се тиче Курилских острва. Остао је „статус кво” што значи да Русија и Јапан ни готово седамдесет година после рата неће имати мировни уговор, што представља преседан у савременом свету.